Falster med Nykøbing og Gåsetårnet over Guldborg Sund.

Achton Friis, fra Danmarks store øer II.

Falster

Den ligner paa kortet i forbavsende grad en skinke, hvis skank vender mod syd. Da jeg nu, som ordsproget siger, er i den situation, at jeg „har ædt Lolland og skal i gang med Falster", saa vil jeg oven paa dette første, overdådige frådseri i al fald begynde med Falsters magre ende for muligvis at stimulere appetitten. Fra Nykøbing styrer jeg paa min første færd ned over skanken ad Gedser til.

I et stort værk om Danmark hævdes det, at „Falster er Danmarks mindst udprægede ø, karakteristisk for den er dens mangel paa karakter". Det er noget sludder; har forfatteren f. eks. aldrig set Amager? Jeg kan nævne tredive andre, der er endnu værre. Et andet sted i samme værk siges der da også: „Kysten mellem Grønsund og Korselitse hører til Danmarks skønneste egne", et tredje læser man: „Sundene om Falster er rene idyller", et fjerde: „Ved Pomlenakke kulminerer kystens skønhed, hvor vældige, bratte klitter konkurrerer med dem på Møn" osv. Dette er følgen af at lade forskellige forfattere snakke i munden på hinanden i samme værk om et emne, som ingen af dem kender helt.

Falsters landskab er slet ikke til at kimse ad. Straks følte jeg det som noget af en befrielse at komme fra det som oftest stærkt indelukkede Lolland over til disse åbne marker, på hvis højder man kan ånde frit, og hvorfra man ofte ser viden om.

Men jeg havde ikke regnet meget fejl ved at anslå Sydfalster til landskabeligt set at være mager kost. Udsigten fra landevejen over Grønsund liver dog op i billedet, og især fra den gamle stubmølle på den 26 m høje Pregehøj ved Stovby får jeg en fin udsigt over sundet både mod nord og syd, i den sidste retning helt ned over Østersøen, som ligger hvidt skinnende i solen bag sundets mørkeblå strøm. Herfra falder landet langsomt sydover, de enkelte bakker bliver stadig mindre, og landskabet kedeligere.

Det er først ved synet af *Gedesby*, at jeg atter oplever noget nævneværdigt. Den er utvivlsomt en af disse øers smukkeste gamle landsbyer, især i den nordlige del, hvor den udelukkende består af dejlige bindingsværksboliger, hvidkalkede med sorte stolper og stråtage; og foran de maleriske huse findes næsten altid en herlig lille blomsterhave, hvor efterårets flora netop er begyndt at vise sig i al sin rige farvepragt.

Gedesby finder man i alle værker nævnt som Danmarks sydligste by; men det passer ikke længere. Efter at Gedser by er opstået med sine grimme huse

og villaer og med en rædselsvækkende kirke, må Gedesby nøjes med at være nummer to.

Dens ry for at huse vendisk-prægede beboere viste sig at være ganske misvisende: så godt som alle dens indbyggere er af ydre gennemsnits-øboer, og blandt resten findes endda usædvanlig mange af udpræget nordisk race. En af de smukkeste repræsentanter for disse fandt jeg i den 72-årige tidligere arbejdsmand Rasmus Hansen Stoffer, en lang karl med en storartet rejsning og et prægtigt, næsten fuldkommen racerent hoved, hvor kun nakken og den lidt hængende næse måske kunne tyde på dinarisk indblanding.

Hans gamle morbror, den 90-årige gubbe Niels Rasmussen, også forhenværende arbejdsmand, men nu boende i alderdomshjemmet i byen, er også en fortrinlig nordisk type. Han ser ud, som om han kun er midt i tresserne, men desværre er han stokdøv („tykhør", sagde Stoffer om ham), så det var

umuligt at snakke med ham, hvad søstersønnen ivrigt havde pålagt mig, da den gamle oplevede den frygtelige stormflod her i byen den 13.–14. november 1872 og kan berette vidt og bredt om den.[83]
Men det kunne Stoffer for øvrigt selv. Thi ganske vist var han knap en halv snes år gammel, da ulykken indtraf, men den har med mange enkeltheder brændt sig så dybt ind i hans drengesind, at han aldrig har glemt den. Han

husker, hvordan folk drev bort på husenes tage, og ikke mindre end 23 af Gedesbys indbyggere omkom, mænd, kvinder og børn mellem hinanden. En af de druknede blev aldrig fundet, og Stoffer siger, at kisten, som skulle have rummet liget, endnu henstår på kirkens loft! I en lille smedje boede to gamle ægtefolk med en voksen søn; da denne ville redde sig over til den nærliggende skolebygning, blev han undervejs gennem det frådende brod ramt af en løsreven port, som søen førte med sig, og dræbt for de gamles øjne. En anden familie kom sejlende på stråtaget af deres hus, da deres små børn pludselig blev skyllet væk og druknede, mens forældrene så til uden at kunne hjælpe dem. Hele den lavereliggende bydel forsvandt fuldstændigt, og kun få huse i den øvrige del undgik helt ødelæggelsen, blot ét enkelt blev fuldstændig uberørt af bølgerne.
Floden indtraf om morgenen den 13. ved femtiden, og det varede to døgn, inden vandet atter var helt forsvundet. Under stormen kom et skib drivende vesterfra, passerede ganske tæt forbi byens huse og gik tværs over hele landet, til det strandede på de lave højder ved Bøtøgård på østsiden, hvor det stod fast. Det var ladet med kalk, og det kom som en gave fra himlen – på den måde fik beboerne gratis kalk til byens genopførelse.

Jeg var inde i det føromtalte hus, som helt var blevet sparet af bølgerne, og som nu tilhører tækkemand Jens Jensen. Han og hans kone var så interesserede i stedets historie, at de pillede tapetet af en ydervæg i dagligstuen for at vise mig en tavle, som blev sat til minde om begivenheden. Den er af marmor og bærer følgende bibelsprog under et lille kors: „Om Herren vil lindre, da bi efter ham, thi han skal vistnok komme og ikke blive tilbage.“ Under disse fuldkommen ubegribelige ord står der følgende: „Vandet berørte ikke denne Grund den 13. November 1872. H. L. – M. M. – K. L.“
Vi blev enige om, at tavlen for fremtiden bør spares for tapetsering.
Den gamle Stoffer fortæller, mens jeg sidder og tegner ham, om en ny stormflod, som indtraf allerede 1874 (?); den var af ringere styrke, og ingen mennesker omkom. Men det var dog lige ved det! Han reddede et par børn ved en gård fra den visse død, og selv var han efter dette ved at blive dræbt af en „vandsnegl“, som havde revet sig løs og af bølgerne førtes lige imod ham op mod en mur. Kun ved at dykke under vandet slap han for at blive knust. Rundt om ham flød druknede får, køer og heste.
Den gamle beretter ikke gerne om alt dette, hans udtryk under fortællingen er bestandig alvorligt, næsten „*with a snarl upon his face*“ – et udtryk, som jeg har søgt at gengive på tegningen.
Jeg glemte at fortælle, at jeg under mine bestandige forgæves forsøg på at finde „vendiske“ typer hernede af indfødt, gammel slægt endelig mente at have nået et fint resultat, da jeg i det føromtalte hus med marmortavlen så

RASMUS HANSEN STOFFER . 72 ÅR
GEDESBY

tækkemandens kone. Hun var af et ganske overraskende fremmedartet ydre med et kraftigt, bredt ansigt, svær næse og brede, røde læber, sort hår, som var meget tykt og faldt glat som en indianers ned over ørerne. Øjnene, der var sorte som kul, sad en smule på skrå. Men min glæde blev kortvarig; jeg erfarede, at hun er en polakkvinde, der som ganske ung er indvandret hertil for over tyve år siden! Senere havde jeg et par lignende oplevelser på øen.

For øvrigt har Gedesbys indbyggere fra gammel tid gennem forskellige sagn ikke alene ry for deres tapre modstand mod venderne, men også for gennem deres senere blanding med dem at have arvet en del af deres mindre heldige egenskaber. Mændene drog i gamle dage på „strøf", små sørøverfærder til Lolland og andre steder, hvor de stjal får og andet kræ, og de havde som regel dertil indrettede fartøjer liggende parat ved stranden til passende lejligheder. Konerne havde ord for at gå i flok ud på „Fanget", den sydlige del af Bøtø, som anvendtes til fællesgræsning, og her malke de fremmede byfolks kreaturer. Der holdtes af den grund en ridende vogter derude, men han var gammel og ikke hurtig nok for de rapfodede Gedesbykoner, som altid bragte sig i salveten, inden han nåede dem. Desuden spredte de sig over terrænet, så når nogle flyede for ham ved den ene ende af Fanget, malkede resten ved den anden.

Men alt dette, som, hvis det er sandt, utvivlsomt har været en følge af stor fattigdom, er i al fald meget længe siden. Kom ikke ud og rend disse historier i næsen på de brave Gedesbyfolk.
Falsters og hele Danmarks allersydligste spids ud i Østersøen er ikke morsom. Den kan minde om folketingsmandens berømte sprogblomst: „Den ærede modparts forslag er et dødfødt barn, der løber ud i sandet!“ Jeg skal afholde mig fra enhver beskrivelse af dette sted. Men jeg kan ikke lade være med at tænke på de gange, da jeg kom sydfra hertil fra udlændigheden og spejdede efter denne lave kyst for at fange det første glimt af Danmark, og på den følelse, da man fra færgens dæk satte foden på den hjemlige grund.
Østsiden af landskabet på den smalle del mellem Gedser og Væggerløse har i tidens løb gennemgået store forandringer. Det bestod forhen af en smal landstrimmel, *Bøtø*, som østligst skilte det over 2 mil lange Bøtø Nor fra havet, der dog stod i forbindelse med noret i syd og nord, således at Bøtø sammen med et par mindre, sammenhængende dele, Langø og Bøtø Fang, dannede en virkelig ø. Noret er ved gentagne arbejder gennem næsten hele det 19. århundrede langsomt blevet fuldstændig udtørret, og Bøtø er for længst blevet ét med det øvrige Falster. Også disse lave egne – norets overflade lå forhen ca. 2 m under havets – led meget under stormfloden i 1872, da 26 mennesker omkom og gårde og huse ødelagdes i mængde.

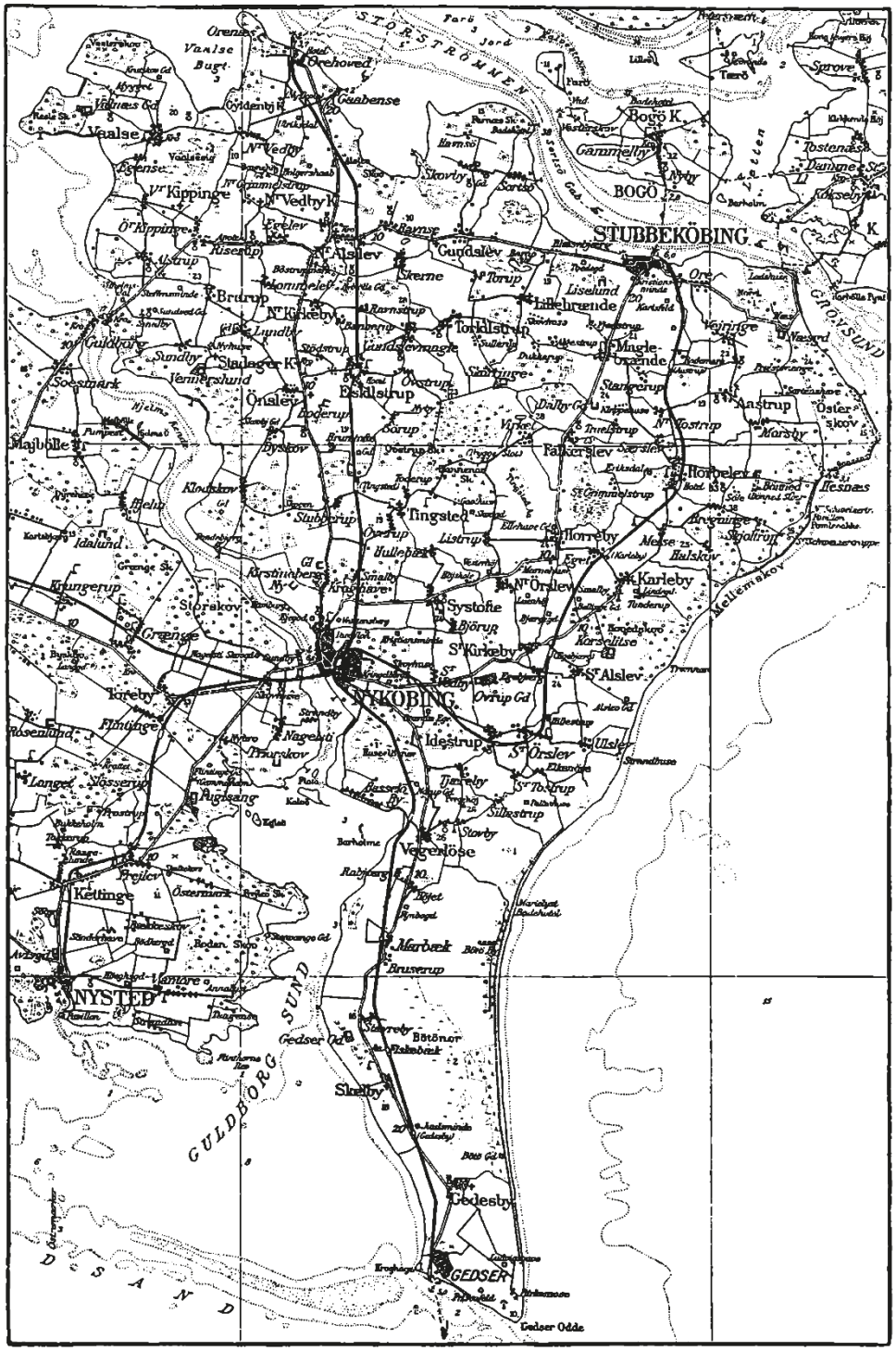

EFTER GEODÆTISK INSTITUTS KORT

Bøtø lå hen som alminding, til den under Christian II blev befolket med indkaldte hollændere. Arild Huitfeldt beretter, at kongen i året 1515 efter forhandlinger med „Waterlandene udi Holland“ lod indkalde folk derfra, som han anbragte på Amager og Sprogø; men de sidste flyttedes snart til Bøtø, tretten i alt, der siden levede her som fæstebønder. I 1575 hører vi navnene på nogle af dem: Jacob Cornelissøn, Didrik Koel, Jep, Tønnis og Peter Reersøn, Niels og Hans Friis, Hermand Oldebrandsøn, Adrian og Tønnis Hansøn – navne, som har god hollandsk og frisisk klang. I 1610 omtales Didrik Mortensøn, Cornelius og Johan Lambertsen, Hans Adriansen, Cornelius Friis, Hubert Volgersen og Hubert Tønnesen. Dronning Sofie Amalie jog hollænderne væk herfra og satte i stedet to koforpagtere herover med 160 høveder. Efter hendes død indkaldtes de atter, men der meldte sig nu kun fem af dem: Peder og Thyge Hollænder, Jan Allertsen med sin søn, og Claus Adriansen. I 1686 findes her atter ti hollandske familier – de er seje! Men de klarer sig elendigt herude, og på øen, „hvis Herlighed bestaar alene udi Græsgang og Høbund“, hører man kun om idel jammer. Man sagde inde på Falster, at de fattige Bøtømænd gik til sengs med denne aftenbøn: „Vorherre, giv os godt vrag i nat!“ Meget rimeligt – hvem andre end himlen skulle en hollænder gå til her i landet, når slægten efter 300 års forløb ikke var kommet videre end til at tigge!

Efterhånden er denne kolonis beboere blevet mere og mere blandet med falstringerne og i modsætning til på Amager endelig udslettet. Vel næppe nok et navn er tilbage.

Ved sydenden af noret ligger helt ude ved det vældige havdige den gamle *Bøtøgård*, som tidligere hørte under Orupgård og er opført omkring midten af forrige århundrede af dennes daværende ejer, geheimekonferensråd Tesdorpf. Den ejes nu af ritmester, greve E. Ahlefeldt Laurvig, der hovedsagelig anvender den til sommerbolig. Greven boede her i øjeblikket sammen med en datter og nogle få tjenestefolk. Han viste mig rundt overalt i denne eventyrlige bygning, om hvilken jeg så godt som intet vidste forud. Den er kæmpemæssig, minder udvendig fuldkomment om de store frisergårde ved den tønderske marsk, og den har med hensyn til vejr og vind døjet omtrent de samme kår som disse. Bag det milelange, grønne havdige, mod hvilket den blå Østersø i dag går med blide, lange bølger, løfter den sine mægtige stråtage, i form og farve omtrent som klipper i en skærgård, der rejser deres ryg i trods mod elementerne. Disse uhyre tage, som når ned til kun 2 alen over jorden, indeslutter en gårdsplads, som er meget anselig, men som mellem dem dog kun synes lille og ringe. Facaden ud mod havet, hvor det store dige skærmer for en dejlig blomsterhave, har på taget en række svære kviste, og dette sted er måske det mest ejendommelige og maleriske ved hele den smukke bygning. Haven har

et lille indgærdet midterparti med murstensbrolægning, og mellem de nydelige blomsterbede ligger 75 gamle haandkværnsten, der snor sig i rækker ad gangene. Indgangen til haven har en pragtfuld smedejernsport, som grevinden har ført hjem fra Tyrol.

Det mest forbavsende ved dette sted, der er ensomt og stille som et torneroseslot, er dog måske bygningens indre. Det er overraskende at se, hvilken plads disse brede længer rummer under og i de svære tage – atter ligesom i de gamle frisergårde. Og greven har gjort dette indre beboeligt ved at omdanne det og forøge værelsernes antal, men alt sammen så nænsomt, at ingen vil tro andet, end at alt herinde er lige så gammelt som det ydre, kun med undtagelse af enkelte mere moderne møbler og bekvemmeligheder. Det er et af de smukkeste hjem, jeg har set på mine rejser i landet.

Og nu, da jeg sidder og skriver om dette, som om det endnu fandtes, er det alt sammen forsvundet! Kort tid efter mit besøg brændte hele den prægtige gård ned til grunden, ilden hærgede den fra kvist til kælder. Der var dog altså ét element, som disse hærdede længer ikke kunne trodse. Det er et fuldkommen uopretteligt tab. Og et besynderligt uheld vil, at det ikke engang er mig muligt ved hjælp af billeder at give en forestilling om denne forsvundne gårds skønhed. Kun et eneste fotografi fik jeg, som viser lidt af gårdspladsen set gennem den brede indkørselsport. Et billede, som jeg tog af den smukke facade, mislykkedes. Og da Andreas Friis bag efter mig kom herned for at tegne, var ulykken hændt kort i forvejen.[84]

Det var herligt at sidde herinde i de gamle stuer og se ud over det vældige, græsklædte dige og det blå, uendelige hav, hvis bølger skumklædte rullede for den milde østenbrise ind over strandens sand – denne dejlige lyd, som nåede helt herind gennem kvistens vinduer, der som koøjer vendte ud mod havet. Et romantisk, yndigt sted, som nu er forsvundet for stedse. For mig blev dette besøg et uforglemmeligt minde.

Også stranden nord for Bøtøgård er vist desværre ved at rykke sin undergang nær, idet der omkring Bøtø by, som er blevet opdaget af badegæster, er opført i det mindste 300 sommerhuse på rad sammen med et badehotel i en rædselsfuld „stil" – heldigvis ikke på selve diget, hvor det er forbudt at bygge, men inden for det, hvor husene ligger så tæt som fluer på et stykke sukker. Det ville være en opgave for naturfredningsforeningerne at værne den sidste rest af denne kyst.

Det brede Nordfalsters midte rummer i det mindste to seværdigheder, som jeg skal nævne. Den ene er *Horreby Lyng*, den meget betydelige højmose, som nu for størstedelen er tilgroet med buske og træer, men som stedvis har præg af oprindelig, vild natur. Enkelte steder findes endnu mindre, vandfyldte

strækninger, saaledes et meget smukt parti ved mosens sydvestlige side, hvor jeg maatte bevæge mig springende fra den ene gyngende tue til den anden for at naa bredden og tage et billede af stedet, og hvor jeg da ogsaa endte med at plumpe i hængesæk til op over maven. Det er et overordentlig malerisk sted, og dets omgivelser har en bevoksning af birke og mange pilearter. Det minder i høj grad om visse mosestrækninger fra midtjyske hedeegne. Men med hensyn til dets flora falder det mere sammen med Holmegaards Mose paa Sjælland. Her findes almindelig lyng og rosmarinlyng, tormentil og bølget bunke foruden udprægede moseplanter, som ellers er sjældne paa Lolland-Falster. Det er desuden det eneste sted paa disse øer, naar undtages en lille mose ved Vigsnæs paa Lolland, hvor der forekommer tyttebær. Det ville være et fortrinligt terræn for urfugle at leve i, og det burde nok forsøges at sætte nogle par herud.[84]

En seværdighed af helt anden art er den store folkevold kaldet *Vendervolden*, som strækker sig gennem *Hannenov Skov* mellem byerne Virket og Tåderup. Det er sandsynligt, at det var her, falstringerne tog mod det angreb af venderne i 1158, hvorom Saxo beretter. I hans latin mener man at genkende navnet paa byen Virket; men det er ikke udelukket, at byen har faat navn efter forsvarsværket. En mindesten er for få år siden rejst mellem de to byer ved vejen gennem skoven, hvortil voldens vestlige ende menes at have nået. Stenen bærer foruden et primitivt, indhugget kort over volden følgende

386

indskrift: „Falsters Virke. 1158 udstod Falstringerne Vendernes Belejring bag Volde og Grave, der strakte sig til Banken ved Virket over dette Sted.“

Det var mig imidlertid ikke muligt med denne sten som udgangspunkt at finde mindste spor af volden. Først da jeg øst for skoven kom til en gård, som tilhører en mand ved navn Rasmus Madsen, fik jeg besked. Han fulgte mig ind i granholtet lige ved gården, hvor volden på en strækning af ca. 100 m endnu er ganske tydelig. Den kortskitse, som jeg løseligt tegnede, viser den sandsynlige plads for hele volden, som i en bue har gået gennem skoven og videre hen imod Virket. Et kors på kortet markerer det sted, hvor volden endnu bedst kan ses, og hvor Nationalmuseet for ikke længe siden har gravet et snit på tværs gennem den. Det viser sig, at den har bestået af tre diger bag hinanden, alle med grave uden for deres sydside. Digerne er hver for sig

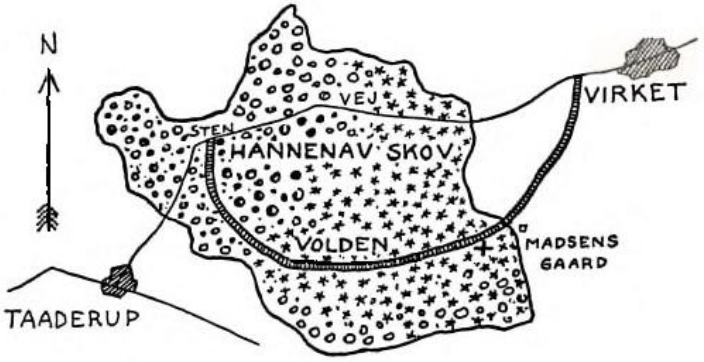

ca. 6 m brede og 2 m høje og med omtrent lige så brede, 1 m dybe grave. Det hele er naturligvis i tidernes løb blevet stærkt udjævnet, og det må oprindelig have været et anseligt forsvarsværk. Pletvis kan man også andre steder i skoven endnu finde utydelige spor, som viser anlæggets retning.

Mærkeligst af alt er det at iagttage det sted, hvor volden har fortsat på den nu dyrkede, åbne mark øst for skoven, hvor der er pløjejorder, og hvor relieffet af diger og grave efterhånden er fuldstændig udslettet. Men jeg fandt på marken, som nylig var harvet, en iøjnefaldende farveforskel i grunden, idet stedet, hvor volden har været, viser tre lysere, gullige striber, mens stedet for gravene ved siden af dem ligesom omgivelserne er mørkere og mere blågrå. Disse striber ender nøjagtigt ved skovbrynet, inden for hvilket anlægget fortsættes. Det er sporene af det opkastede grus og sand fra overfladen, som endnu, otte hundrede år efter at værnet er opkastet, viser dets plads, skønt plov og harve i mange menneskealdre har gået deres gang hen over det!
Digevolden har efter alt at dømme haft en udstrækning på henimod et par kilometers længde, et vældigt anlæg, som endnu vidner om, at falstringerne ikke uden rasende modstand overgav sig til venderne!

387
Det er utvivlsomt, at navnet *Hannenov* ligesom det ved østkysten liggende *Korselitse* og *Pomlenakke* skylder vendisk sprog deres oprindelse.
Langt nærmere ved kysten ligger øst for Horbelev endnu et fortidsminde, resterne af den gamle hovedgård *Bønnet*, i tidernes løb forvansket til det meningsløse Bøndernes Slot. Det nævnes allerede 1364, og dets mest bekendte ejer var rigsråden Oluf Holgersen Ulfstand (d. 1529). Senere kom det i Gyldenstjernes besiddelse og derfra til kongerne, der anvendte det som jagtslot, og endelig omdannedes det til et len. I 1700 nedbrændte gården, og kun enkelte ruinrester er tilbage på det store voldsted, som er ca. 250 m i omkreds og tidligere har været omgivet af en bred grav. Ruinen ligger i gårdejer Markus Stranges have i landsbyen Bønnet, nu indrammet af lave, flade enge. En mængde svære sten, som i tre rækker har omgivet voldstedets fod, er næsten alle bortført af ejeren, som fortæller, at han sælger for ca. halvtredje hundrede kroner af dem om året. Op ad ydermurens rester findes levninger af et stort, halvrundt kampestenstårn, ca. 2 m høje og indvendig omtrent 3 m i diameter. Oppe på voldstedet ses sparsomme rester af munkesten, og det hele er stærkt tilgroet med træer, krat og ukrudt. For en halv snes år siden besøgtes stedet af nogle arkæologer, og senere har medlemmer af Historisk Samfund undersøgt ruinen. Men den henligger stadig ufredet, år for år forsvinder stenene, og træerne gror hen over den.[85]
Stor glæde har man i disse egne ved synet af de mange smukke bønderboliger af bindingsværk; i det hele taget gælder det, at jeg få steder i landet har set så mange af disse som på Falster. Den ganske lille landsby *Meelse* er i den henseende et rent fund, og særlig én prægtig gård lagde jeg mærke til her, en af de allerbedste, jeg har set. Dens ejer hedder morsomt nok Ole Gaard!
Nordfalsters kyst fra Korselitse til Grønsunds snævreste sted er meget smuk, og den danner næsten overalt, bl. a. ved sine klinter og sit sammenhængende skovbælte, en mærkelig modsætning til sydøstkystens lave, digeklædte strækninger. I over to mils længde går det smalle skovbælte fra Tromnæs ved Korselitse til syd for Næsgård.
Som introduktion til denne natur er den berømte herregård *Korselitse* med sine mægtige alleer af linde og elme og med parkens store egegrupper, af hvilke enkelte er fredede på grund af deres alder og pragt, aldeles herlig, på højde med de smukkeste på Lolland. Gården, som første gang nævnes allerede i Valdemar II's Jordebog, tilhørte en Laurids Falster og dennes efterkommere lige fra 1421 til 1600. Siden skiftede den hyppigt ejere, indtil generalmajor Classen købte den i 1768, udvidede

dens jordegods og opførte den ret lille, men ganske smukke hovedbygning, anlagde de store alleer og udsmykkede haven på forskellig vis. Han var berygtet som en plageånd for sine hov-

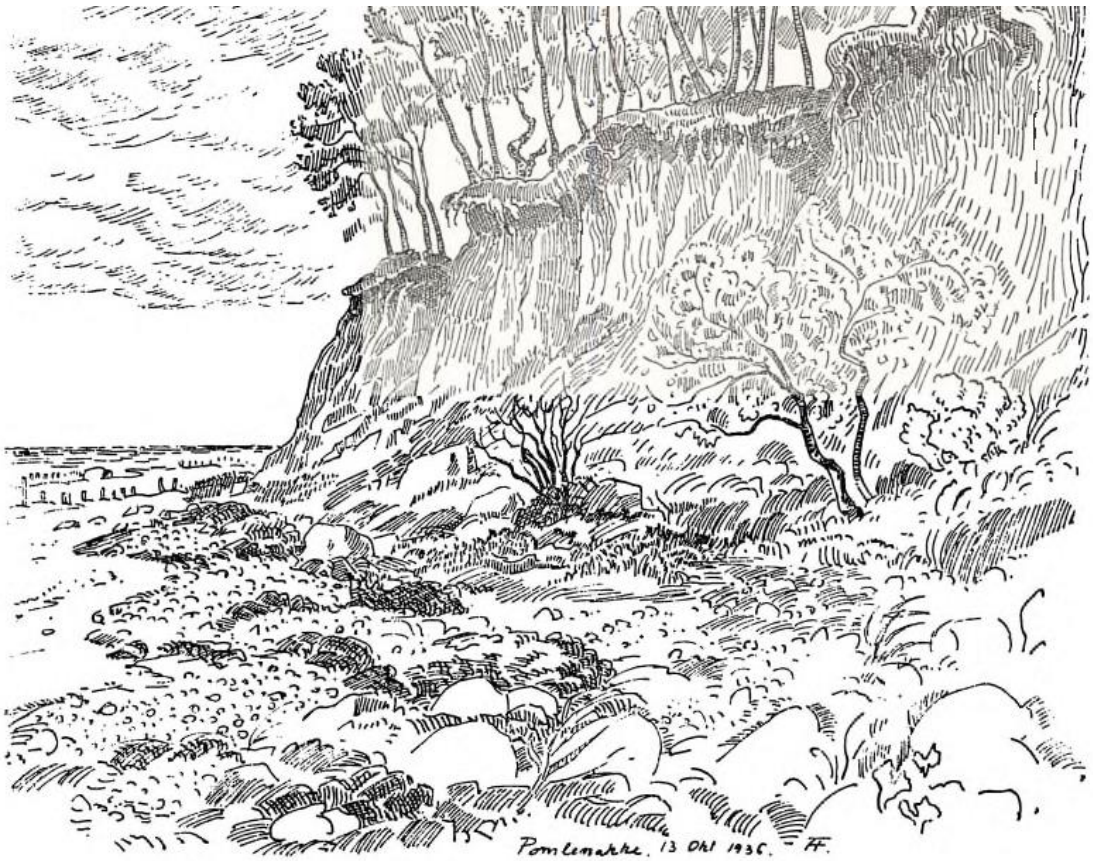

bønder, men betænkte dem på forskellig måde i sit testamente og oprettede det bekendte Classenske Fideikommis og kunne således med rejst pande skride over tærskelen til det hinsidige. Som et minde om ham ligger endnu ude ved kysten i Tromnæs Skov „Generalens Lysthus“ for enden af den lange skovvej på et sted, som i ikke ringe grad minder om Marselisborgs kyst ved Århus. Det er nu indrettet til traktørsted, men på hverdage kan man endnu herude finde den ensomhed og stilhed, som den for længst afdøde generalmajor ofte søgte.

Disse østfalsterske skoves indre er for det meste ret ensformigt, for så vidt som de næsten udelukkende består af bøg og deres bund derfor er overordentlig fattig på vækster, hvorved de danner en modsætning til de mere artrige skove på øens nordvestside. Bedst er her helt ude ved kysten, hvor der fra Tromnæs gennem Mellemskoven til Østerskoven flere steder findes smukke lerklinter ud mod havstokken. Ved *Pomlenakke* og *Hestehoved* når disse klinter indtil 16 meters højde og virker nede fra stranden ret anselige. Men når en forfatter i Daniel Bruuns *Danmark* omtaler dem som konkurrenter til Møns Klint, som med sine strålende kridtformationer når indtil 143 meters højde, så er han enten let forvirret eller også falstring – lokalpatriotisme kan jo undertiden give sig de mærkeligste udslag. Lige så besynderligt virker det, når der hævdes, at stranden langs Østerskoven er den smukkeste i Danmark.

389

Ved selve Pomlenakke og et stykke nord for denne er de kønneste strækninger, hvor der neden for klinterne i det hvide strandsand og i vandet findes store, nedrullede kampesten, og hvor skovens kroner hælder ud over klintens øverste kam. Men mærkeligst ved selve skoven er de mange kløfter, gamle smeltevandsrender, som skærer sig dybt ned i grunden og går vinkelret på kysten, endnu stedvis med små bæklejer på deres bund og bøgebevokset overalt på deres sider. Den smukkeste findes nær traktørstedet ved Pomlenakke. Også ved disse kløfter minder stedet i ikke ringe grad om Marselisborgskovene ved Århus.

Det lille fiskerleje *Hesnæs* har nogle sjove huse med halmfletninger uden på gavl og vægge helt fra tag til sokkel, stribede af vandrette, hvidmalede trærafter med ca. 75 centimeters mellemrum. Husene er smukke og velholdte, og det hele gør et overmåde hyggeligt indtryk – og usædvanlig ordentligt. Jeg ved ikke, om fiskere og kystboere i almindelighed virkelig har mere sans for orden og pyntelighed end indlandets bønder, men det ser i al fald næsten altid sådan ud.

På en stor åben plads nær ved lodshusene nord for Hestehoved pynt ligger et gammelt skanseanlæg, som kaldes Batterierne. Fra deres top ser man langs Grønsunds kyst, og tværs over vandet hele Møns sydside og de høje banker

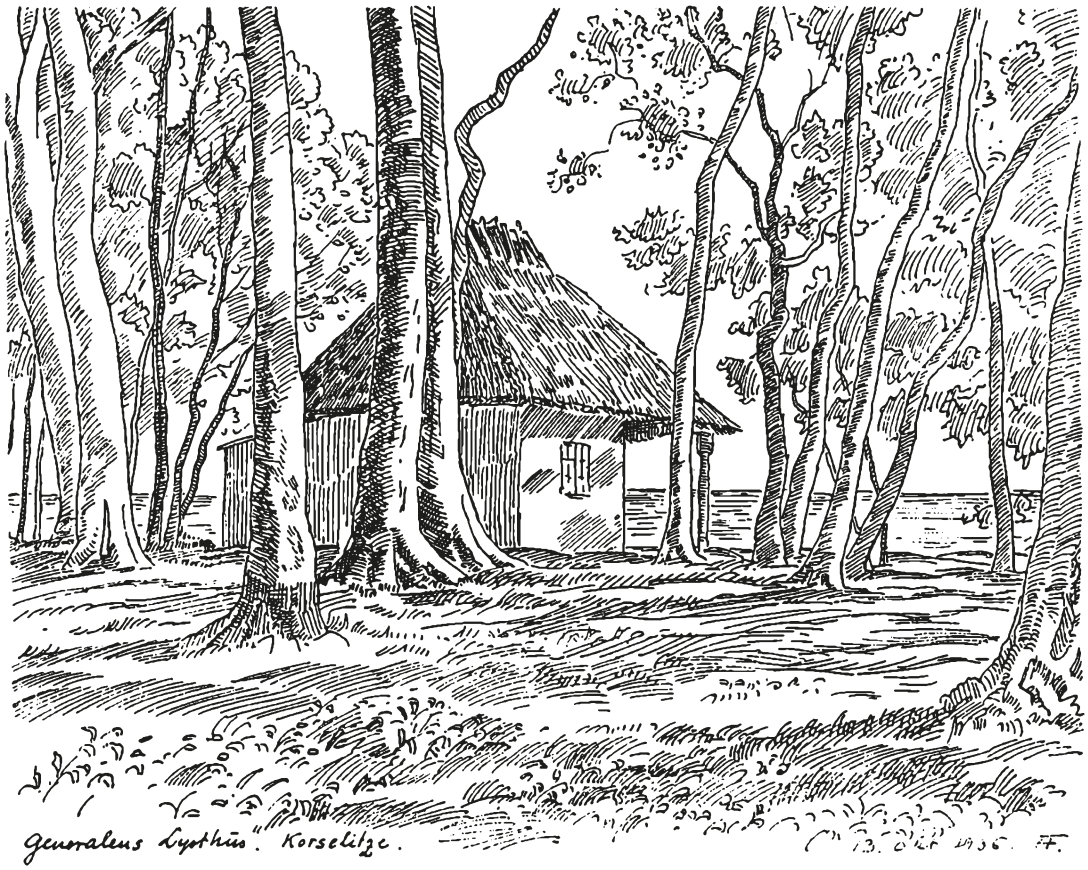

390

inden for Møns Klint – en aldeles nydelig udsigt; det er langt den bedste langs hele kysten.
Mellem Næsgård og Østerskovens nordlige del kommer jeg ad en bivej gennem noget for disse egne så usædvanligt som et stærkt kuperet terræn. Det virker fuldstændig usandsynligt her – bakket og kløftet, med agre, enge med rødt kvæg, smålunde, høje trægrupper, og fra højderne udsigter over det smalle Grønsund til den smukke Fanefjord Kirke på Møn. Et idealt, dansk fjordlandskab med sine milde og fine farver.
Helt ude ved *Grønsunds* smalleste sted, på den nøgne kyst et lille stykke vest for det nuværende færgested, fandt jeg den plet, hvor det gamle overfartssted til Møn har været. Det er ved *Borreknold*, et øde voldsted, som i langagtig form strækker sig fra stranden ind i landet og kun alleryderst er bevokset med enkelte forblæste tjørne, der luder lidt ud over nogle gamle hjulspor, som fører forbi langs stranden. Her mellem volden og havstokken, påstår beboerne af de nære lodshuse, lå det gamle færgehus – det sted, hvor Marie Grubbe levede sin sidste sørgelige tid som færgemandens kone, og hvor Ludvig Holberg mødte hende; herom fortæller han i sin 89. epistel.
Hvor besynderligt at stå på dette sted! Når jeg mindes Blichers En Landsbydegns Dagbog, der med sin sørgmodige menneskeskildring og sin helt ægte

tone fra tiden altid har forekommet mig at rage højt op over J. P. Jacobsens „Marie Grubbe“ med dens anstrengte, kunstlede stil, da synes dette sted at rumme et overmål af vemod. Den lave strand, de vindhærgede tjørne på det sammensunkne voldsted, den øde havarm ud mod Møns nøgne kyst – hvilket billede at have for øje dag ud og dag ind, når man som hun havde levet livet på dets tinder!

Her i Borrehuset, som for længst er forsvundet, døde hun i året 1718, efter at hendes mand seks år i forvejen var blevet „slået i jern“ på Bremerholm for drab. Hans straffetid udløb 1715.
Holberg, som vidste, hvem hun var, og talte med hende her, forsikrede hun om sin tilfredshed med den skæbne, som havde ramt hende.
Det var her i de nære lodshuse, at jeg havde mit andet møde med „den vendiske type“ på Falster. Jeg var henne ved et af småhusene for at spørge om vej, da en ung, pragtfuld kvinde kom ud i gården. Hun var sorthåret og med øjne som kul, en gyldenbrun hud, regelmæssige ansigtstræk og en fuldendt skøn profil. Gennem hendes mand, en ung lods, blev det en let sag at få lov til at tegne hende, og jeg glædede mig til endelig at få et fremmedartet ansigt på en ægte falstring, hvilket jeg betroede dem.
„Falstring!“ råbte manden. „Hun er skam oppe fra Småland!“
Så gav jeg op. Og jeg mindedes polakkvinden i Gedesby.

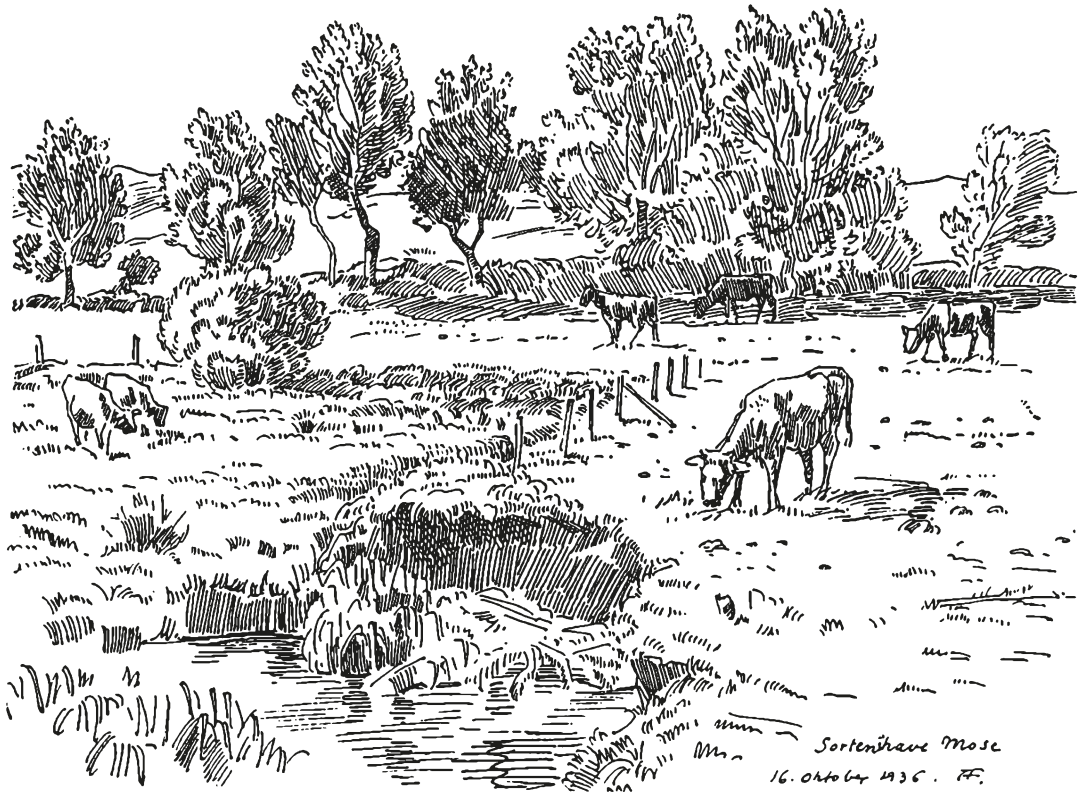

392
Egnen inden for denne kyststrækning har rummet et par berømte moser, *Sortenshave* og *Liselund Mose*, der nu ligesom mange andre er udtørrede og næsten helt tilgroede. Smukkest er der ved Sortenshave, hvor der ved tørvegravning i krigsårene er opstået et nyt, stort mosevand. På den gamle moses grund vokser spredte træer og buske, og kvæg og får græsser nu på de steder, hvor forhen den vandfyldte mose bredte sig.
Hvor er her rigt og frodigt alle vegne! Hele dette nordfalsterske indland synes at være et Arkadien for bønder, stærkt kultiveret overalt, men trods det med en mængde idylliske steder, hvad der hjælper noget på mangelen af virkelig natur.

Apropos idyller: Jeg har sjældent set noget mere fuldkomment i sin art end den gamle *Torkilstrup Præstegård*, B. S. Ingemanns fødested. Hvorfra man end ser denne bygning, som helt er omgivet af en dejlig have med fiskedamme, er den lige pragtfuld.
I stuehusets nordside ud mod haven viser man det vindue, inden for hvilket digteren kom til verden, han, som Grundtvig kaldte det „kvindelige supplement i den danske poesis verden" – naturligvis uden fjerneste malice. Et kæmpemæssigt valnøddetræ står lige ved facaden og løfter sin krone højt over bygningens tag. Den store gård er opført 1763 efter en brand tre år før.[82]
Det er mærkeligt at se, hvordan man i hine tider byggede for præster; men man har jo ikke kunnet forudse standens forfald, heller ikke hvordan den ville være stillet halvandet hundrede år senere. Når et par unge, energiske og dygtige præstefolk, således som tilfældet er her på stedet, nu til dags må rykke ind i et hjem, der med sin mængde af værelser så store som sale synes at være indrettet til en velhavende herremands bolig, så undres man over, at noget så storstilet kan holdes ved lige for den gage, som præster nu om stunder oppebærer. Og dog er det her gjort på den smukkeste måde, både ude og inde. Det må kræve ikke ringe ofre og være grundet på en usædvanlig forståelse af stedets skønhed.
I det nordvestfalsterske landskab fandt jeg mere storladenhed og afveksling end noget andet sted på øen. Takket være forfatterinden frøken Helene Strange, som er af gammel falstringslægt og bor i Nørre Alslev, nåede jeg hurtigt omkring til de bemærkelsesværdige steder i denne egn, og ved hendes hjælp lykkedes det også at finde et par udmærkede typer fra øen.
Nørre Alslev, vistnok Nordfalsters største landsby, har en smuk kirke fra det 13. århundrede, hvor man i 1895 i alternichen fandt nogle usædvanlig interessante kalkmalerier, hvis datering (1300 el. 1301) viser, at de må stamme fra kirkens første tid og altså er de ældst daterede kalkmalerier i landet. Desværre er de af dem, som er gennemrestaurerede, behandlet på ganske

talentløs måde og mangler ethvert præg af den oprindelige friskhed. Heldigvis er en stor del blot renset for kalklaget, som har dækket dem, og viser sig i deres oprindelige skikkelse med den friske penselføring. Et særlig mærkeligt motiv, som er morsomt behandlet, er det såkaldte „Døden fra Lübeck", der utvivlsomt er lånt fra Mariakirken i Lübeck. Det viser døden, som slæber af sted med fire forskellige personer, en konge, en bisp, en borger og en sølle bonde, alle fremstillet med stor humor – dog især døden, som med groteske krumspring valser af sted med sine ofre. Trods motivet virker det hele ovenud komisk. Uhyggelig er kun den underlige sure, blåhvide farve på dødens krop i modsætning til de fire andre. Men det hele skal nok have gjort et rystende indtryk på middelalderens naive sjæle.
Kirkens gamle dør havde en sagnagtig berømmelse, idet der hos Thiele (1818–23) fortælles, at en jomfru fra Falster, som var blind og blev helbredt ved en hellig kilde på øen, til tak byggede kirken, men at pengene slap op, så der ikke blev nok til indgangsdøren. Da drev en dag en jernbeslået dør op på stranden. Den havde hørt til Noahs Ark og havde siden hine dage flydt omkring på havet! Og den passede så nøjagtigt i kirkemuren, som om den var bestilt hertil. „Og den ses endnu på stedet", siger sagnet. Desværre er dette forkert, døren er to gange blevet fornyet siden Thieles dage, og Noahs kahytsdør er forsvundet. Jeg går ud fra, at det har været messedøren, da kameler og mammuter ikke har kunnet passere en døråbning, som *den* har passet til.

Frøken Strange har på sin væg et stort, gammelt fotografi, der forestiller hendes far og otte-ni andre gårdmænd fra byen, en prægtig samling af djærve folk, stoute og gode danske bønder af stærkt udpræget nordisk race – desværre alle sammen for længst døde. Men en pragtfuld type af omtrent samme art som disse traf jeg i den gamle bonde Rasmus Bruun, som frøken Strange førte mig hen til. Jeg har sjældent mødt en sådan værdighed, næsten af klerikalt præg, men blandet med et udtryk af så megen humor. Det permanente, godlidende smil på dette velnærede, joviale ansigt virkede som en inkarnation af hele det fede Falster. Den gamle har ejet en større gård, men lever nu ganske ensom i et nyt hus, han har bygget. Han er et af de mest tilfredse mennesker, jeg har mødt, tilfreds med verden og sig selv og alting. Naturligvis hører dette at gå i kirke hver søndag til hans yndlingsadspredelser. Men i øvrigt går han bestandigt på besøg i nabolaget hos sine mange venner, som han sætter liv i med sit strålende humør. Jeg spørger, om han ikke skal til Nykøbing til det store Oxfordmøde, som netop forberedes. Men han slår afværgende ud med hånden: „Jeg bryder mig ikke en døjt om disse nymodens ideer og opfindelser. Nu er det gået mig så storartet på den gammeldags manér i over halvfjerds år, og jeg bryder mig ikke om at skifte.“

Rasmus Bruun holder jeg af at mindes, ikke blot for hans egen muntre fremtonings skyld, men fordi han på mange måder forekommer mig at være en god type på den rolige, solide danske bonde, med den samme brede elskværdighed og den samme tryghed som findes hos det store flertal af denne befolkning, parret med en usædvanlig sikkerhed, der bunder i overbevisningen om, at „her er vi alle sammen lige gode“!

Det påstås, at Guldborg Sund er som et dybt svælg mellem falstringen og lolliken, og at det danner grænse mellem to helt forskellige folkekarakterer. Det er en fuldkommen urimelig påstand; selv om det er bekendt, at de to øers beboere undertiden ser lidt skævt til hinanden, kan de ikke rende fra broderskabet. Der er derimod en iøjnefaldende forskel på falstringen og sydsjællænderen, af hvilke den sidste sammenligningsvis er utilgængelig og træg. Prøv blot engang efter et langt ophold i Sydsjælland at komme til Falster! Såvel i racemæssig henseende som i karakter ligner Lolland-Falsters indbyggere hinanden. Der er efter min mening kun én forskel, til gengæld ret iørefaldende: falstringens *sprog* er om muligt værre end lollikens. Jeg havde hidtil troet, at det djurslandske mål fra min barndomsegn var landets værste bondedialekt; men hvor henrykt blev jeg ikke ved at konstatere, at den slet ikke kan hamle op med den falsterske! Dette sprog er endnu mere langtrukket og slæbende end det lollandske, konsonanterne hales ud til en usandsynlig længde og er overdrevent syngende. Og hermed kombineres foruden de almindelige diftonger undertiden på mærkelig vis nogle hårde konsonanter, især en lyd for *r*, der synes at blive til allerbagest i ganen og raller omtrent som i det værste norsk. Men trods alt dette er sproget mærkværdigt nok tydeligere og mere forståeligt end lollandsk – når man blot ikke støder på alt for mange af dets ejendommelige gloser.

En mængde af disse er så stærkt afvigende fra rigsdansk, at man ikke begriber, hvordan de kan være blevet til. Blandt mange hundrede eksempler, som findes nævnt i „Lolland-Falsters Historiske Samfunds Aarbog“, skal jeg blot fremdrage nogle ganske enkelte:

Ajahlt = ivrig i sin færd. *Fuss* = kort for hovedet. *Hingre* = indhente. *Elejn* = alligevel. *Dulhærget* = forstokket. *Skudsætte* = undvære. *Sik* = hund. *Usnødig* = ubeskeden, frådsende. *Ivikkesom* = alligevel. *Jeg er vov* = jeg er syg. *Vejret hofter* = regnen sagtner.

Blandt ord særlig i nordfalstersk dialekt kan nævnes:
Forla = arbejdstid. *Gaemarn* = gadekær. *Hivenklot* = rosengren (ikke særlig malende!). *Him se* = vente, opholde sig. *Behyt* = varetægt. *Binjsel* = forstoppelse. *Aanjsy* = gnaven. *Fælling* = brakmark. *Fesde aa* = gå stærkt. *Dobra* = godt (fra russisk). *Fanke* = et halvt stykke. *Fare ille* = abortere. *Gulbrøv* = lækat. *Glaame* = skule. *Gaalpinjen* = drøbelen. *Haesmagge*

RASMUS BRUUN FRA NØRRE ALSLEV

= dobbelthage. *Hanjmelene* = lille hørbundt. *Haanjhare* = hesterive. *Hyunj* = hund osv.
Det østfalsterske er i udtalen gennemgående fjernere fra rigssproget end det vestfalsterske, f. eks.:

Vestfalstersk:	**Østfalstersk:**
Højt op i vejret	= Høht op i vehret.
Rejn (regn)	= rehn.
Øje	= øe.
Rejde (rigtig)	= rehde.
Korn	= kurn.

Vestfalstersk:	Østfalstersk:
Orm	= urm.

Det er, som de sidste eksempler viser, hyppigst ved vokaler, som efterfølges af et j, at forskellen viser sig.

Ja – hvad siger ikke allerede Holberg: „Det mesopotamiske Sprog er et underligt Sprog!“

Landskabet omkring *Nørre Vedby* er utvivlsomt Falsters smukkeste på grund af sine store højder, hvorfra man flere steder har vide udsigter. Fra Kirkebakken ser man milelangt over de flade, åbne egne, som omgiver stedet,

især mod sydvest og nord. Endnu bedre er der på Nørre Vedbys Møllebanke, hvor der forhen stod en gammel stubmølle, og hvor frøken Strange har fået anlagt et friluftsteater med en lille højtliggende scene og pladser til mængder af tilskuere, hvor hun lader afholde foredrag, opføre folkedanse i gamle dragter og dilettantkomedier. Stedet er ypperligt valgt, udsigten herfra er ganske dejlig over lande, vige, sunde, næs og over det friske hav. Smukt ser det lave land ud omkring Vester Kippinge, her hvor den gamle helligkilde fandtes, og hvor det skønne, slanke kirkespir ses fjernt over landet – et herligt panorama over næsten det halve Falster, frit overalt på grund af det forholdsvis skovløse terræn. Alle Smålandshavets fjerne øer synes at svæve i horisonten over den blanke havflade, der næsten går ud i ét med himlen. Jeg ser helt til Kulsbjergs tvedelte knude ved Vordingborg – fjerne riger og lande udbredt for min fod til alle sider i den dejlige, klare septemberdag.

Kirken i Nørre Vedby er meget smuk og usædvanlig stor. Den er af teglsten i gotisk stil, og der er næppe hundrede sådanne i hele landet. Desværre er den overkalket med denne grimme, rødlige farve, som man i Jylland kalder „ansigtsrødt“, en udbredt skik her på øen, hvad kirkerne angår. Det ser

hæsligt ud og burde erstattes med almindelig hvid kalkning. Dens pragtfulde, anselige tegltag er i tidens løb blevet helt eddergrønt af et tyndt moslag, hvad der virker dejligt mod den klare, dybblå himmel.
Ikke langt herfra findes det berømte *Vedby Bjerg*, eller Bavnehøj, en mærkelig isoleret bakkeknude, der rejser sig brat over fladerne til en højde af 44 m og er Falsters højeste punkt.
Til denne eventyrlige knold knytter sig folketroen om Goen, den falsterske pendant til Fynshovedmanden, til Sjællands Kong Vollermand, den jyske Vojensjæger og mange andre – der alle nedstammer fra alfader Odin på sin Slejpner. Goen bor i Vedby Bjerg og rider herfra hver julenat til Orehøj på Orehoved for at fri til en jomfru, men får bestandig afslag, akkurat som Fynshovedmanden. Og i det humør, han er i på hjemfærden, skal man altså nødigt møde ham. Men i øvrigt er han som sine lige i andre egne af landet menneskenes ven og deres værn mod onde magter. Til ham ofrede man det sidste neg på marken og havens sidste frugter. Han er en modsætning til den onde Horsjæger, et mystisk væsen, som ikke kendes uden for Falster, og som havde sin hule i skovene omkring Vålse, hvorfra han om natten jagede både dyr og mennesker, som han overrumplede under åben himmel; de flygtede for ham som en rædselslagen hjord, til de om morgenen, dødtrætte af det vilde løb, sank udmattede til jorden.
Megen overtro var knyttet til de masser af oldtidshøje, som Nordfalsters skove rummer, således i *Ovstrup Skov*, som er så tæt og uigennemtrængelig, at

dette måske har været medvirkende til at bevare højene i forbindelse med deres ry for at være befængt med farlige underjordiske. Også *Bruntofte Skov* husede mange højfolk, og i *Storskoven* i Ønslev sogn

boede i den store Svenshøj en mængde troldfolk – alle sammen vætter, der var knyttet til høje i modsætning til ellefolkene, der hørte hjemme i moserne. Da Falster har ca. 900 oldtidsmindesmærker, hvoraf ca. 800 er bronzealderhøje, har der næppe hersket bolignød blandt højfolkene.

I mange beretninger siges der, at i Vålse sogn ligger to stenaldermindesmærker, en dysse og en jættestue, som tilsammen kaldes *Bondekirkerne*. Det passer ikke længere; jættestuen er næsten helt forsvundet, kun sammensunkne rester er tilbage. Men dyssekammeret, som jeg fandt dybt inde i *Vålse Vesterskov*, er et prægtigt oldtidsminde, endnu velbevaret, med en uhyre overligger, der hviler på mange forholdsvis små bæresten. Kammeret ligger på en stor, flad jordhøj, som har haft en runddysse omkring sin fod, hvilket gamle folk på egnen endnu mindes. Stedet er helt omgivet af skov, og et par gamle bøge gror så tæt op ad overliggeren, at de er presset helt flade mod dens sider. En mærkelig mystisk stemning råder endnu i denne sære, tætte skov omkring det store oldtidsminde, som sagdes at være Horsjægerens hovedtilholdssted, og som bønderne gennem hundreder af år har gruet for at komme nær. Det er for

saa vidt beklageligt, at denne skræk ikke har holdt sig, saa ville vi have haft begge Bondekirkerne i stedet for den ene.^{82} I nærheden findes for øvrigt tre andre flade høje af stor udstrækning, der rimeligvis også i sin tid har dannet runddysser. Men der er nu ikke fjerneste spor af sten tilbage på eller omkring højene.

Fra de store højdedrag omkring Nørre Vedby falder landet temmelig brat ned mod de flade kyster, som er indskåret af store vige, adskilt af stærkt fremspringende, skovbevoksede næs, alle af stor skønhed, således *Orenæs*, der rager ud mod den lille herlige urtidsø Dyrefoden, *Vesterskov* nord for Vålse, og *Resle Skov*, der ligger på landets vestligste pynt i Guldborg Sund. Nær Orehoved ligger det gamle *Gåbense Færgeleje*, det ældste overfartssted mellem Falster og Sjælland; færgegården er første gang omtalt i 1523, afbrændt under svenskekrigen, men senere genopført, sidste gang nybygget i 1840. Allerede på den tid begyndte man at tænke på at omlægge hele færgefarten over Storstrømmen fra Masnedsund til Orehoved; men det blev først iværksat, da Falsterbanen og Orehovedfærgebanen anlagdes i 1872. Fra da af forsvandt hele det mærkelige, travle liv, der gennem århundreder havde rørt sig omkring den gamle Gåbense Færgegård med dens kro. Men hele stedets ydre har næppe gennemgået store forandringer, siden den gamle vært, Arnkiel, færdedes her og den „lille magre, men kære Madam Arnkiel tog mod de forkomne Rejsende og tøede dem op med varmt Øl med Tvebakker i“, således som skrevet står i Camillus Nyrops: „Fra Riserup Præstegaard.“ Christian Winther fortæller om sin glæde over at nå Gåbense på rejse hjem til Købelev Præstegård. I færgegårdens gæstebog har han yderligere givet vidnesbyrd om denne glæde. På bogens første side havde en håndværkssvend skrevet et vers, der begyndte sådan:

Der Wind ist gut, das Wetter schön – –

Og Christian Winther skrev længere henne:

Jeg er saa frisk, jeg er saa glad
som Svenden paa det første Blad.

Færgegårdens smukke bygninger er endnu bevarede. De består af to dele, den større gæstgivergård for de fornemme rejsende, hvor der også var posthus, og nærmere stranden krobygningen for det jævnere publikum og stedets folk. Begge bygninger er meget smukke – man kunne åbenbart kun

bygge kønt indtil midten af forrige århundrede! Alt er såre skønt på dette sted med de store, herlige træer foran den herskabelige gæstgivergård og med udsigten over det blå sund mod Sjællandskysten.

401

Men så godt som alle færgelejer i Danmark er jo smukke, man har næsten overalt alle de bestanddele, som skaber det typiske danske kystlandskab – disse smalle sunde med den modsatte kyst så fristende nær, hele Danmark samlet på en halv kvadratmil. Nu går den store trafik et par kilometer længere mod nordvest ved Orehoved, alverden jager her forbi, og ingen tænker mere på det gamle færgeleje ved Gåbense, hvor så meget er hændt i forrige dage, og hvor vejen i hin tid gik ud mod den store verden ...

Med færgelejet ved *Guldborg*, hvor forbindelsen med Lolland foregår, er det gået ganske omvendt, men landskabelig set er forandringen ikke blevet til det gode. For tre-fire år siden blev den store bro færdig, som med sine anmassende, høje buer fuldstændig dominerer det blide, stilfærdige landskab og helt ødelægger det. Også den gamle færgegård, som ligger her endnu, er blevet mishandlet ved påklistring af en grim, dominerende veranda. Men både falstringer og lolliker er stolte af den store bro, som forbinder de to forhenværende arvefjenders lande med hinanden, og trafikken over den vil sikkert blive den sidste efterkur, som læger alle gamle sår. Man skal endnu trods alt passe på, at man ikke kommer til at kalde en lollik for falstring eller omvendt. Jeg fandt på Vestfalster en ung pige af så fremragende skønhed, at jeg bad

Bjerget ved Nørre Vedby. 17. Oktober 1935 F.

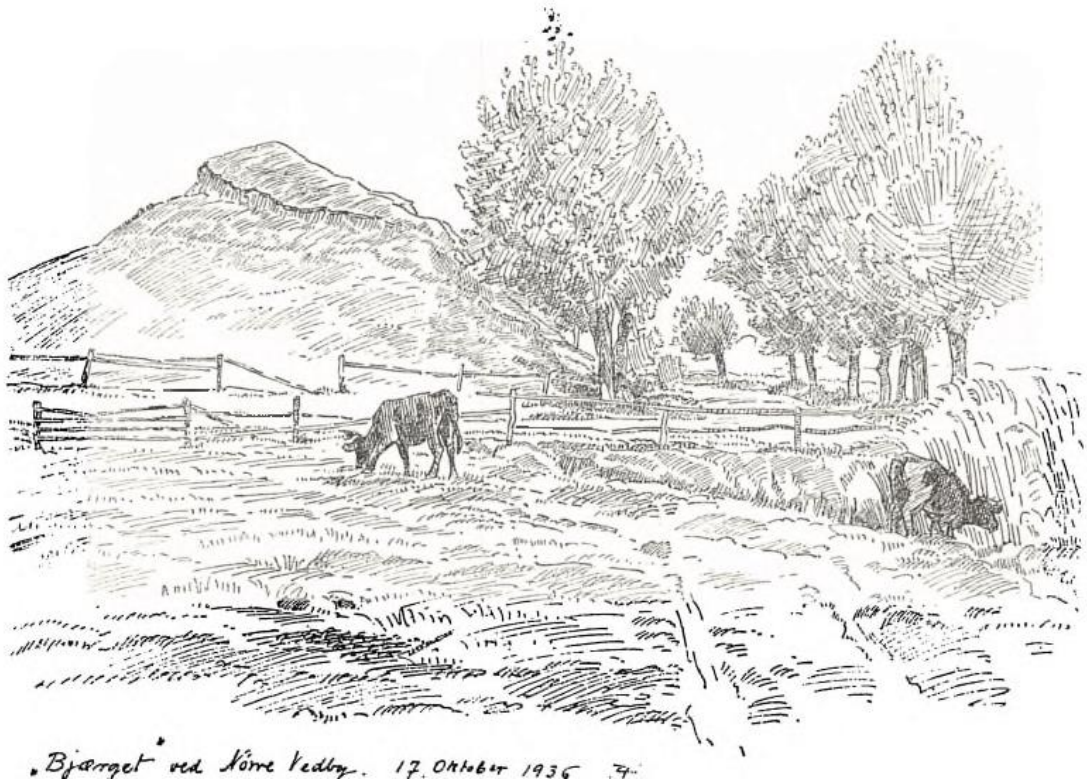

om lov til at tage et billede af hende. Og jeg fortalte hende, hvor glad jeg var over at finde en så nydelig repræsentant for Falster til mit værk. Hun vendte det hvide ud af øjnene, krummede fingrene og hvæsede: „Jeg *er* da virkelig fra Lolland!“
Og jeg gjorde mange undskyldninger, fordi jeg havde været så tåbelig at kunne anse hende for at være falstring.
Men jeg ville gerne forsøge på at lave et kompromis, for begge øer fortjener at have fostret hende. Lad os sige, at hun er en indfødt fra Lolland-Falster. Og vi kan da betragte hende som bindestregen eller bindeleddet – et smukkere kan i al fald vanskeligt findes. På den måde forhindres måske en krig mellem de to øer, og at Nykøbing F. bliver et nyt Troja.

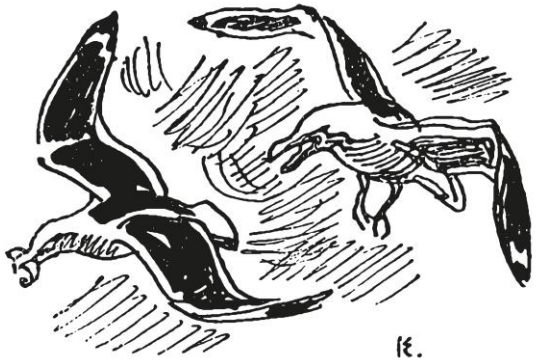

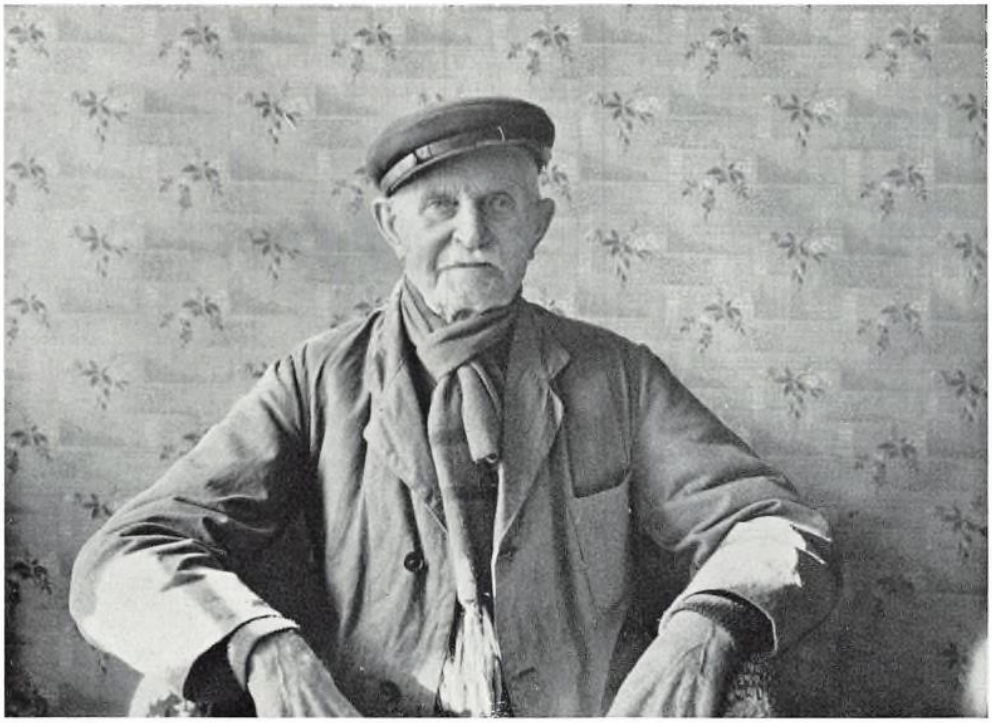

Den halvfemsårige forhenværende arbejdsmand Niels Rasmussen i Gedesby Alderdomshjem. (377)

Den unge pige fra Lolland. (402)

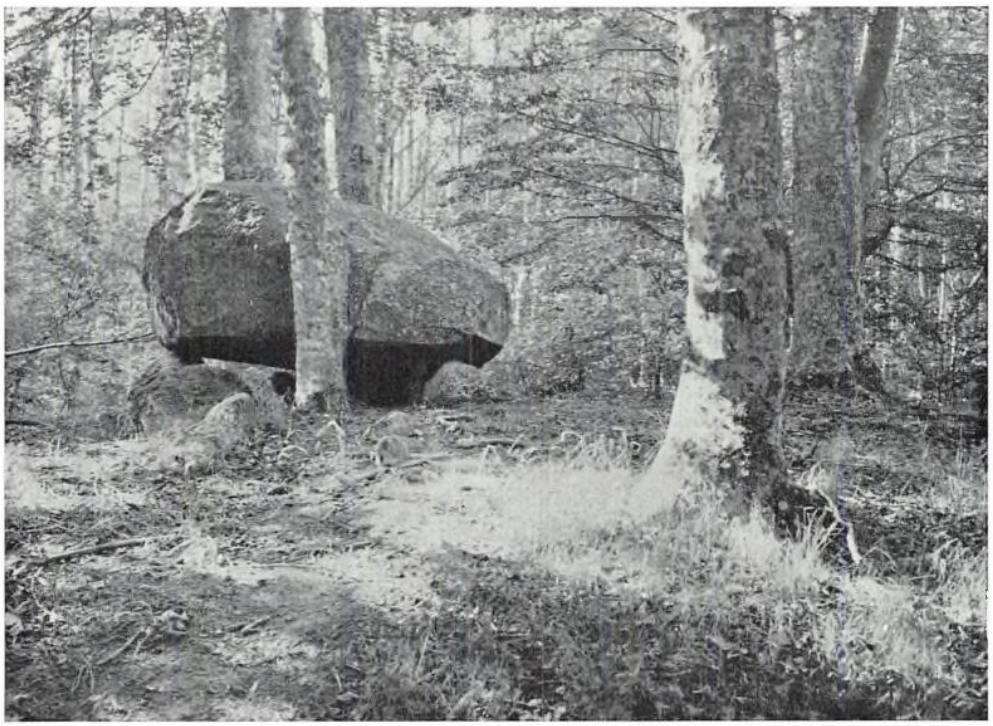

Den sidste af Bondekirkerne i Vålse Vesterskov. (400)

Torkildstrup Præstegårds facade mod haven. I forgrunden det store Valnøddetræ. (392)

Åben mose i vestsiden af Horreby Lyng. (385)

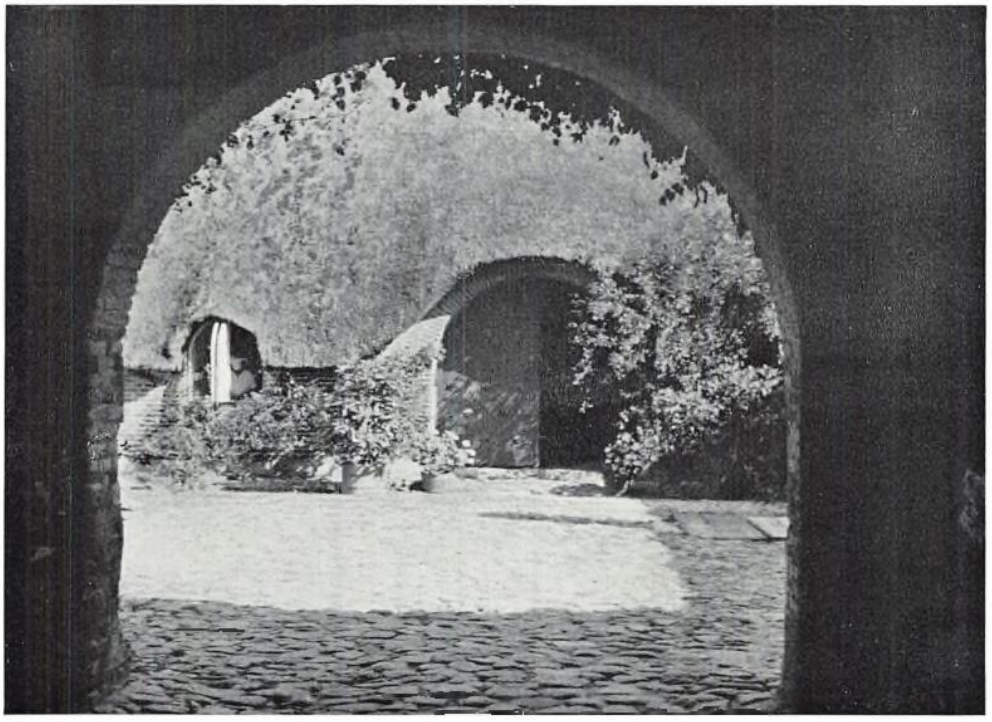

Gårdspladsen i Bøtøgård, set gennem indkørselsporten. Gården er nu nedbrændt. (384)

Danskernes Historie Online

Sydvestsiden af hovedgården Bønnet. Uden for hovedmuren ses rester af et halvrundt tårn. (387)